

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

THE CURRENT STATE OF UKRAINIAN CREDIT UNION'S DEVELOPMENT

Оксана ЄЛИСЕЄВА,
доктор економічних наук,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеса Гончара

Oksana YELISEYEVA,
PhD Economics,
Oles Honchar Dnipropetrovsk
National University

Герман СТОЯНОВ,
Дніпропетровський
національний університет
імені Олеса Гончара

German STOYANOV,
Oles Honchar
Dnipropetrovsk
National University

Кредитні спілки (КС) відіграють важливу роль у розвитку роздрібно-го та малого бізнесу в Україні, створюючи чималу конкуренцію банкам на ринку фінансових послуг. Сучасний стан кредитних спілок потребує нових моделей розвитку та змін у регулюванні їхньої діяльності. На сьогоднішній день суспільство, серед якого є потенційні клієнти, недостатньо інформоване про діяльність кредитних спілок, оскільки поширення останніх носить в основному регіональний характер. Відсутність системної діяльності кредитних спілок на внутрішньому ринку та монополізація ринку фінансових послуг комерційними банками призводить до слабкого рівня довіри населення до них як до фінансових інститутів.

Під час світової фінансової кризи значно скоротилися активи та пасиви системи кредитних спілок. Частка активів кредитних спілок у національній фінансовій системі знизилася із 7% до 2%. Водночас завдяки принципам прозорості та системної діяльності європейські КС у Румунії, Болгарії, Ірландії та Польщі досягли розвитку та збільшили частку присутності до 40% на своїх національних ринках споживчого кредитування.

Регулюванням діяльності кредитних спілок в Україні займається Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Задля інформаційної, статистичної та технологічної підтримки кредитних спілок було створено Асоціацію кредитних спілок України, що об'єднує понад третину ринку фінансових послуг. Особливу увагу слід звернути на реальні й абсолютні показники діяльності вітчизняних кредитних спілок, їх організаційну структуру, динаміку кількості членів, обсяги активів і пасивів та цільове спрямування позик. Це дозволить оцінити потенціал розвитку системи й цільовий клієнтський сегмент, а також обґрунтувати перспективи КС України.

Сучасний стан вітчизняних кредитних спілок має помірно позитивні тенденції до зростання у 2012 році. Ослаблена кризою система кредитних спілок потребує нових досліджень щодо покращення економічних і організаційних принципів діяльності КС. Протягом 2009-2012 років внаслідок значного падіння показників системи КС питання розвитку в цей період практично не розглядалося. При цьому відбулися зміни регулятора ринку фінансових послуг: 23 листопада 2011 року ліквідовано Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України та створено Нацкомфінпослуг із розширеними повноваженнями. Останнім позитивним кроком, спрямованим на поліпшення діяльності кредитних спілок, є пропозиція Нацкомфінпослуг щодо перегляду «Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок». На початку 2013 року було запропоновано змінити класифікації за групами ризиків та обмеження рівня активів з урахуванням резервів кредитних спілок.

Економіко-організаційними та правовими аспектами діяльності кредитних спілок займалася значна кількість вітчизняних вчених [8].

Статтю присвячено економіко-статистичному аналізу сучасного стану й тенденціям розвитку кредитних спілок України. Досліджуються показники діяльності кредитних спілок протягом 2005-2012 років. Висвітлено основні проблеми, що заважають розвитку кредитних спілок в Україні.

The article is dedicated to the analysis of the contemporary situation on Ukraine's market of credit unions during 2005-2012 years. In some developed countries in the world the position of credit unions as financial institutions is strong enough. As well credit unions are spread in Scandinavian and Balkan peninsular countries, Canada, USA, France, Belgium and other modern economics countries.

The aim of the article is to draw the modern situation on the domestic credit union's market, to dispose the possible ways of improving their activity and to define the stop factors and prospects to the development of the credit unions. Also the round up of the latest legal framework is actual task for the article.

The situation with Ukrainian credit unions can be characterized by unstable dynamics. The absence of escalation of the main systems rates last four years shows the poor prospects. It is necessary to provide the modern models of development: increasing general quantity of clients and main rates of the credit system.

The main disadvantage of the credit unions in Ukrainian market is regional type of sale distribution. Practically every credit union is based on certain circle of enterprises or factories in different regions. The lack of systemic operation without typical service models is another stop-factor in the increasing of their development. Undefined clients target segment and the absence of marketing policy is also the reason of distrust to the credit unions. Nevertheless credit unions are rather perspective financial institutions, which can make strong competition to the banks on the consumer credit market.

The basis rates of credit union's activity were analyzed: evolution of the credit union's member's quantity, evolution of the general credit union's quantity, evolution of the liabilities and assets level over a period of 10 years, some proposals to changes to the legal framework. (All the main rates came down for 25-30 % every year after crisis had started, but 2012 can be called the year of stabilization on the market and starting of slow rate increasing).

There have been analyzed some fundamental basis of appearance and development of credit cooperation, determined the place and importance of credit unions in financial-economical system of Ukraine and motivated the necessity of forming of united national organizationally-coordinating model of functioning of credit union. After analyzing the financial potential of credit unions, there has been suggested basic ways of their improvement, such as:

- the introduction of the systemic format of production
- wide credit union distribution on the domestic market
- providing general models of service and reference standards
- ready to define the clients segment policy (specially small-scale business)
- governmental guarantee for deposit operations.

Таблиця. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок

Показники діяльності КС	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Темпи приросту 2011-2012, %
Кількість зареєстрованих кредитних спілок на кінець періоду	743	800	829	755	692	638	614	-3,8%
Кількість членів КС, тис. осіб	1 791	2 392	2 669,4	2 190,3	1 642,1	1 075,6	1 128,2	4,9%
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, на кінець періоду, тис. осіб	103,1	245,3	164,0	117,0	71,2	49,8	44,3	-11,0%
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	542,8	561,5	578,1	423,6	314,3	269,7	263,0	-2,5%
Загальні активи, млн. грн.	4 661,9	5 261,0	6 064,9	4 218,0	3 052,2	2 321,0	2 549,0	9,8%
Кредити, надані членам КС, млн. грн.	3 754,7	4 512,3	5 572,8	3 909,1	2 845,2	2 198,9	2 404,8	9,4%
Внески членів КС на депозитні рахунки, млн. грн.	2 948,2	3 451,3	3 951,1	2 959,3	1 985,4	1 187,0	1 242,1	4,6%
Капітал, млн. грн.	1 098	1 552	1 714	765,8	801,3	859,3	1 043,2	21,4%

Віддаючи належне проведеним дослідженням, варто зазначити, що окремі аспекти системного розвитку кредитної кооперації України поки що не з'ясовано.

Метою статті є дослідження сучасного стану кредитних спілок України із зазначенням основних показників діяльності, виявленням проблем і перспектив розвитку.

Сучасна історія кредитних спілок України розпочалася в 1992 році заснуванням перших установ у містах Кривий Ріг та Стрий на потужних промислових підприємствах цих регіонів.

Кредитні спілки, будучи формою об'єднання фізичних осіб, виникли як реакція на потребу в наданні швидких, недорогих і водночас конкурентоспроможних фінансових послуг. Забезпечення конкурентності фінансових послуг, що пропонуються кредитними спілками, можливе за однієї обставини – надійності та стійкості фінансового посередника.

Основою діяльності КС на фінансовому ринку послуг є три види фінансових послуг: залучення внесків на депозитні рахунки, надання кредитів та здійснення внутрішніх переказів небанківськими фінансовими установами.

Аналітично-інформаційним органом діяльності КС є Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), що була створена 9 червня 1994 року об'єднанням кредитних спілок задля вирішення проблем, пов'язаних з розвитком кредитного руху в Україні, з метою поліпшення соціально-економічного стану всіх верств населення як координаційна структура, що об'єднує кредитні спілки в життєздатний механізм. На початок 2013 року до складу НАКСУ входило 150 кредитних спілок. Вони об'єднують майже 500 тисяч громадян і мають активи близько 700 млн. грн. [1].

На відміну від банків, головною метою діяльності кредитних спілок є фінансовий та соціальний захист своїх членів за допомогою залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування, фінансової підтримки підприємницьких ініціатив та надання інших фінансових послуг.

Більшість вітчизняних кредитних спілок носять регіональний, іноді навіть районний характер діяльності. Деякі мають безпосереднє відношення до промислових підприємств з метою забезпечення споживчих потреб власних працівників. Для оцінки сучасного стану розвитку кредитних спілок слід розглянути основні показники діяльності в динаміці,

зокрема порівняти докризові та післякризові показники активів і пасивів КС, статутного капіталу, кількості членів та самих установ.

На сьогодні в Україні нараховується 617 кредитних спілок, занесених у реєстр Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та об'єднує понад 1,1 млн. клієнтів. За офіційними даними Бюлетеня кредитних спілок України, загальні активи системи перевищують 2,5 млрд. грн. [3].

Основною цільовою групою для кредитних спілок є кредитування роздрібного (споживчого) та малого бізнесу, фермерських і підсобних селянських господарств, оскільки останні дві категорії не є пріоритетними для більшості комерційних банків. Окрему цільову групу становлять фізичні особи – підприємці (ФОП), які з 2008 року в Україні стали мало цікавити банки через неможливість оцінки фінансового стану, оскільки спрощений спосіб оподаткування ФОП не дає змоги об'єктивно оцінити реальні обороти та прибутки підприємців. Саме на кредитування ФОП на сьогоднішній день кредитними спілками покладаються особливі надії [8].

Згідно з результатами аналізу сучасного стану кількості кредитних спілок виявлено таке: у період 1994-2012 років у різний час у державному реєстрі було зареєстровано 941 кредитну спілку, на сьогоднішній день продовжують діяльність 617 спілок, тоді як 34% зареєстрованих спілок, або 324 спілки, припинили діяльність через скрутний фінансовий стан [2].

Результати діяльності кредитних спілок і динаміка основних показників діяльності протягом 2006-2012 років наведені в **таблиці**.

Період основних банкрутств кредитних спілок припадає на світову фінансову кризу 2008-2010 років. Лише з 2008 року кількість вітчизняних КС скоротилась на 215 установ. Це було зумовлено неспроможністю подолати проблему зниження платоспроможності, що спричинили значні відтоки депозитних внесків. За останні п'ять років система КС втратила понад 2,7 млрд. грн. пасивів, що призвело до різкого дисбалансу активів і пасивів. На початок 2013 року активи системи становили 2,55 млрд. грн., при тому що на кінець 2008 цей показник сягав 6,06 млрд. грн. Не маючи державних гарантій щодо повернення депозитних внесків, кредитні спілки втрачали своїх клієнтів-вкладників та зменшували обсяги кредитування. 2012 рік можна охарактеризувати як період стабілізації ситуації на ринку фінансових послуг, оскільки пасиви КС зросли на 4,6%, а активи – на 11%. Така позитивна тенденція має місце вперше з 2008 року, до цього п'ять років поспіль система щорічно втрачала 20-25% щодо кожного основного типу показників.

Динаміку активів і статутного капіталу кредитних спілок протягом 2005-2012 років зображено на **рис. 1**.

З рис. 1 видно, що після 2011 року з'явилася позитивна динаміка статутного капіталу та активів системи. Окрім значного впливу депозитних вкладів, післякризовий стан КС характеризується зростанням простроченої заборгованості за позиками, спричиненої неплатоспроможністю населення. Фінансову слабкість та дрібний масштаб національних кредитних спілок можливо подолати за рахунок налагодження

Рис. 1. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок у 2005-2012 роках

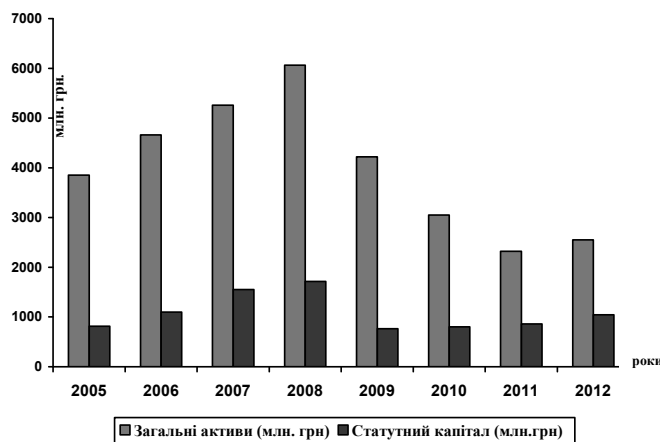

Рис. 2. Групування кредитних спілок за кількістю членів станом на 01.01.2013

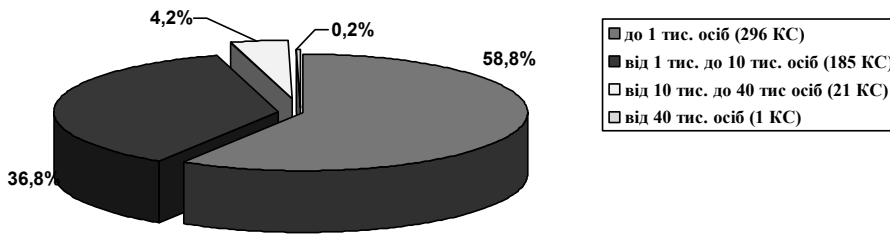

Рис. 3. Діаграма Парето для КС України

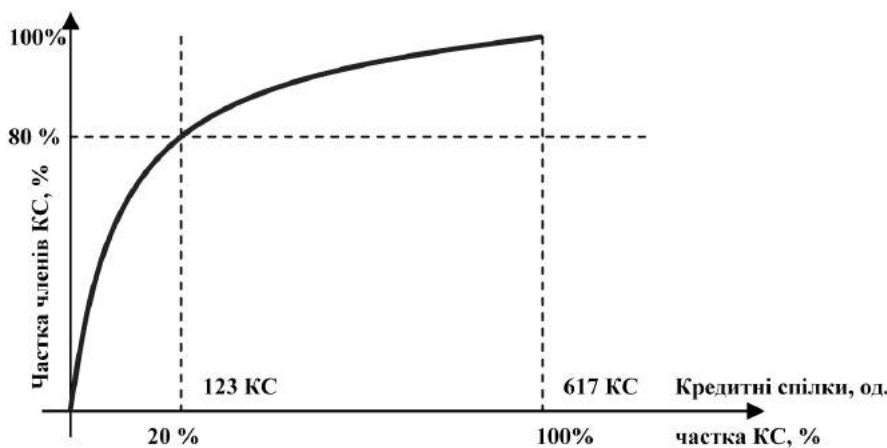
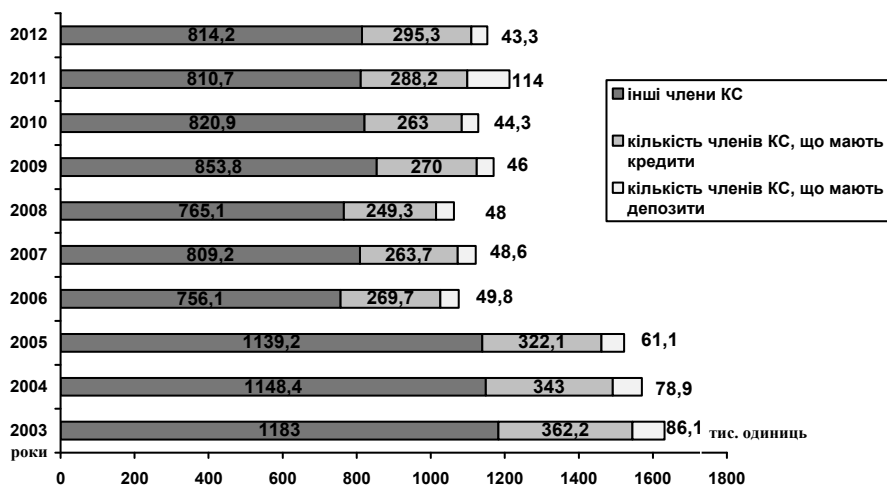

Рис. 4. Динаміка кількості членів кредитних спілок

системної діяльності КС. Під системною діяльністю кредитних спілок слід розуміти єдину стратегію розвитку установи в поєднанні з єдиними стандартами продуктів та якістю обслуговування, з рівномірно представленою в регіонах мережею продажів, що здійснює однотипну політику та підконтрольна головній конторі. Системна кредитна спілка передбачає наявність розгалуженої мережі продажів, затверджену стратегію розвитку та єдину продуктову лінійку. Такі моделі кредитних спілок успішно функціонують у всьому світі, розвиваючи власний, відомий у конкретній країні бренд, що в свою чергу підвищує авторитет та довіру клієнтів.

Кількість членів кредитних спілок досягла максимуму у 2008 році на рівні 2 669,4 тис. осіб та продовжила падіння до рівня 1 128,2 тис. осіб на кінець 2012 року.

Висвітлення питання групування кредитних спілок за кількістю членів важливе для виявлення стоп-факторів розвитку, оскільки пояснить системність формату розвитку КС. Адже відповідно до діаграми Парето 20% найбільших суб'єктів будь-якої системи концентрують 80% усього ринку.

За результатами 2012 року розподіл кредитних спілок за кількістю членів наведено на рис. 2.

Встановлено, що лише 4,4% кредитних спілок мають більше 10 000 членів і можуть розвиватися як повноцінна фінансова установа за принципами системної діяльності. Решта КС базують свою діяльність на підприємствах або районних громадських організаціях, задовольняючи потребу вузького кола клієнтів. Побудуємо діаграму Парето для ринку КС України (рис. 3).

Отже, 80% клієнтів ринку фінансових послуг контролюють 123 найбільші КС України. Аналогічно можна провести такий аналіз за кількістю членів, за рівнем активів, пасивів чи статутним капіталом, при цьому похибка становитиме не більше 10%. Тому в першу чергу слід розвивати системну діяльність цих спілок.

Проаналізувавши динаміку кількості членів (рис. 4), можна зробити висновок, що кількість тих осіб, що не є вкладниками, у 2012 році становила 96,3%, за 2006-2011 роки вона змінилась несуттєво. Важливим аспектом є те, що такі члени мають вирішальну кількість голосів та безпосередній вплив на прийняття управлінських рішень у кредитних спілках [12].

На кінець 2012 року кількість членів кредитних спілок становила 1 152,8 тис. осіб, з яких 25,6% – члени кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, 3,7% – члени спілок, які мають внески на депозитних рахунках. Спостерігається чітка динаміка кількості членів кредитних спілок, що не відображається на зростанні активів системи. Це відбувається насамперед тому, що кредитні спілки діють як громадські організації, залучаючи неактивних членів, що не приносять прибутку. Неактивні члени КС можуть не користуватися послугами, але при цьому мають управлінські права. Сучасна система кредитних спілок концентрує рівень неактивних членів близько 72,5% від загальної кількості. Такі члени переважно є співзасновниками громадської організації, на базі якої створено саму кредитну спілку. Ця пропорція дає змогу надійно керувати

кредитною спілкою певним учасником, стримуючи таким чином розвиток за рахунок сторонніх членів [3].

В умовах незначного збільшення обсягів кредитування КС протягом 2012 року (+ 9,8%), як і в попередні роки, найбільший попит мають споживчі кредити. Детально розподіл за видами кредитування зображено на рис. 5.

Розглянувши пріоритетні види позик КС, можна констатувати, що кредитування фізичних осіб-підприємців знаходиться на слабкому рівні, тому перспектива розвитку кредитних спілок у сфері малого бізнесу більша, ніж у споживчому сегменті. Оскільки споживче кредитування фізичних осіб безпосередньо залежить від мережі продажів, то КС вже досягли максимуму при існуючій мережі. Навпаки, в умовах слабкої зацікавленості банків у кредитуванні малого та середнього бізнесу,

Рис. 5. Види кредитів, наданих кредитними спілками станом на 01.01.2013

зокрема фізичних осіб-підприємців, кредитні спілки змогли б здійснити значний приріст у нарощуванні клієнтської бази цього сегменту [2; 3].

Сучасні проблеми розвитку вітчизняних КС варто розглянути у вигляді стоп-факторів, що гальмують процеси зростання показників основної діяльності:

1. Відсутність системної діяльності КС, нерозвинена мережа продажів.
2. Невідповідність стратегії розвитку КС цільовому сегменту (розвиток малого бізнесу тощо).
3. Диспропорція між пасивами та активами КС призводить до низької платоспроможності останніх.
4. Відсутність стандартизованої методики оцінки ризиків клієнтів КС.
5. Організаційна структура КС має значну кількість неактивних членів.
6. Відсутність державних гарантій щодо повернення внесків вкладників [12].

За даними НАКСУ, короткостроковою перспективою (на 2-3 роки) є повернення до докризових показників активів системи на рівні 6-7 млрд. грн., але здійснення таких намірів можливе при нівелюванні існуючих стоп-факторів. Важливим напрямом забезпечення розвитку КС, на нашу думку, є формування й розвиток їх внутрішніх і зовнішніх фінансових зв'язків, зокрема співпраці з міжнародними фондами підтримки підприємництва.

Описаний вище формат системного розвитку КС потребує певних кроків:

- активні маркетингові дії щодо залучення цільової аудиторії клієнтів КС;
- перепрофілювання й розвиток мережі продажів за єдиним стандартом, що забезпечить підвищення репутації та присутності на ринку;
- залучення нових інвесторів і нових активних членів;
- формування систем хеджування ризиків при виході на новий клієнтський потік (кредитування ФОП).

Формування якісної ресурсної бази КС тісно пов'язане із системною діяльністю. Найбільші кредитні спілки є основою для розвитку всієї системи фінансових послуг, оскільки цим суб'єктам у першу чергу потрібно формувати системний всеукраїнський бренд для досягнення довіри клієнтів.

Сучасні КС практично не використовують маркетингові комунікації щодо залучення клієнтів, у них відсутні єдині системи стандартів з обслуговування клієнтів: у різних територіальних підрозділах установи можуть надавати різну консультацію [12].

Для прикладу наведемо найбільш успішні світові КС, серед яких можна виділити три основні групи систем кредитної кооперації за функціональною спрямованістю:

1. Кооперація орієнтована тільки на споживче кредитування своїх членів (поширена у США, Ірландії, Балканських країнах).
2. Сільськогосподарські кредитні спілки (Farm Credit System у США та Credit Agricole у Франції), що обслуговують фермерів.
3. Універсальна модель, що поєднує всі види бізнесу, характерна для більшості європейських країн (Скандинавія, Польща, Румунія) [6; 7].

Перспективними за функціональною спрямованістю для України можуть стати КС, що фінансують бізнес на етапі start-up (початок бізнесу). Адже банківська система наразі призупинила кредитування малого

бізнесу та підприємницької діяльності, висуваючи жорсткі вимоги до позичальників [11].

ВИСНОВКИ

З 2012 року розпочався новий етап розвитку КС України, пов'язаний із поступовим зростанням основних фінансово-економічних показників їх діяльності.

Було визначено, що 80% КС носять регіональний та районний характер діяльності, причому відсутність системного формату виключає будь-які перспективи щодо розширення на загальноукраїнському ринку.

Доведено, що 20% найбільших кредитних спілок концентрують 80% усього ринку фінансових послуг.

Обґрунтовано необхідність системної діяльності КС, що забезпечить єдині стандарти обслуговування, підвищить авторитетність КС у суспільстві, сформує низку відомих брендів, що представлені мережею продаж, та збільшить кількість клієнтів.

За функціональною належністю українська модель КС є подібною до універсальної американської, проте організаційна структура управління розмита, повноваження всіх членів невідрегульовані, є значна кількість неактивних членів.

У процесі розвитку діяльності кредитних спілок на внутрішньому ринку необхідно забезпечити гарантування повернення позик, адаптувати умови кредитування до особливостей діяльності суб'єктів малого бізнесу та спростити процедури оформлення кредитів. Принципово важливою умовою кредитних спілок є надання їм права кредитування малого бізнесу, зокрема фермерських господарств.

Щодо підбору цільового сегменту кредитування КС, то найбільш перспективним є кредитування малого бізнесу й ФОП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfr.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Національної асоціації кредитних спілок України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua>.
3. Бюлетень кредитних спілок України / № 45, 46, № 47 – 2011-2012.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.bank.gov.ua>.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
6. <http://www.selfreliance.com/> Selfreliance Ukrainian Federal Credit Union.
7. <http://www.agricore.com> Agricore – world farm loans.
8. Муравйов В. Е., Волкова І. В. Кредитна спілка – вчора та сьогодні // Комерсант. – 11.07.2011.
8. Pavlo T. Bandriwsky: «Credit card debt consolidation» 06.12.2012 // Post of national credit union association – 2011.
9. Justin Pritchard. Bank vs Credit union / Banking About – 2012.
10. Фарат О. В. Вдосконалення організаційно-економічного механізму функціонування кредитних спілок в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.02.03 / О. В. Фарат; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 20 с. – укр.
11. Пожар А. А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 / А. А. Пожар; Полтав. ун-т спожив. кооперації України. – Полтава, 2007. – 19 с. – укр.
12. Коцовська Р. Р. Фінансова підтримка кредитними спілками малого бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 / Р. Р. Коцовська; Терноп. акад. нар. гос-ва. – Т., 2004. – 20 с.: рис., табл. – укр.
13. Волкова О. Г. Система кредитної кооперації: стан та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 / О. Г. Волкова; Одес. держ. екон. ун-т. – О., 2010. – 20 с. – укр.